

ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Т.Г. ШЕВЧЕНКА

ВІСНИК

Чернігівського національного
педагогічного університету

Випуск 135

Серія: ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

*До 160-річчя від дня народження
С. Ф. РУСОВОЇ*

Чернігів
2016

УДК 378:347 782] 373.5

Кузьменко Г. В.

МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

У статті уточнено зміст понять "модель", "моделювання" обґрунтовано дидактичну модель підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до організації художньо-творчої діяльності учнів основної школи. Представлена модель складається з трьох взаємопов'язаних блоків: методологічно-цільового, організаційно-процесуального та оцінно-результативного. Результатом впровадження моделі є сформована готовність майбутніх учителів образотворчого мистецтва до організації художньо-творчої діяльності учнів основної школи.

Ключові слова: модель, моделювання, підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Процеси реформування освітньої системи, що відбуваються в сучасній Україні, вимагають розроблення та впровадження в навчально-виховний процес вищих навчальних закладів інноваційної моделі підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва до організації художньо-творчої діяльності учнів основної школи.

У науковій і методичній літературі накопичено чималу кількість теоретичних матеріалів щодо трактування поняття "модель" (С. Вітвицька, С. Гончаренко, В. Маслов, О. Рудницька тощо); вимог до розробки сучасних дидактичних моделей (І. Зязюн, Г. Сагач тощо); висвітлення особливостей формування особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, удосконалення форм і методів його підготовки (Л. Базилук, С. Коновець, Л. Малинська, М. Мирзаканов, О. Музика, М. Пічкур, Г. Сотська, Т. Шпікалова тощо).

При цьому й досі залишається актуальною проблема оновлення професійної підготовки студентів – майбутніх педагогів у галузі образотворчого мистецтва.

Відтак, мета статті полягає в уточненні змісту понять "модель", "дидактичне моделювання" і теоретичному обґрунтуванні сутності інноваційної дидактичної моделі, спрямованої на підготовку студентів, майбутніх учителів образотворчого мистецтва до здійснення організації художньо-творчої діяльності учнів основної школи.

Трактування сутності поняття "модель" у різних галузях науки неоднозначно. У філософії модель визначається як уявлена чи реально втілювана система, яка у процесі відображення чи відтворення об'єкту дослідження здатна замішати його так, що вивчення цієї системи дає нам нову інформацію про цей об'єкт (В. Штофф) [6].

У психолого-педагогічних джерелах поняття "модель" трактується залежно від наукових підходів та визначається як: відображення фактів, речей і відносин у вигляді простої, прозорої матеріальної структури певної галузі (Г. Клаус [3]); система, дослідження якої служить засобом одержання інформації про іншу систему (С. Гончаренко [1]); суб'єктивне відтворення у свідомості людини або групи людей і зовнішнє відображення різними способами та формами найбільш суттєвих ознак, рис та якостей, властивих конкретному об'єкту, процесу, які об'єктивно йому притаманні і дають загальну уяву про феномен, чи його окремі складові (В. Маслов [4]).

Узагальнення визначень дозволяє констатувати, що модель є засобом наукового пізнання; відображає суттєві ознаки, властивості, характеристики і зв'язки об'єкта дослідження; є результатом абстрактного узагальнення педагогічного процесу; показує цілісність структурних і функціональних компонентів досліджуваного об'єкту або процесу.

З поняттям "модель" співвідноситься поняття "дидактичне моделювання". Як певна система дій, дидактичне моделювання, на переконання І. Зязюна, полягає у забезпеченні адекватного засвоєння (розуміння) суб'єктом модельованих властивостей, зв'язків і відношень пізнаваного перетворювального об'єкта (природного чи соціокультурного) [2]. В педагогіці моделювання використовується "для вияву й класифікації нових законів, побудови нових теорій та інтерпретації отриманих даних; для вирішення обчислювальних завдань з використанням моделей; для перевірки гіпотези за допомогою тієї чи іншої моделі" [5, с. 46].

Створення моделі процесу підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до організації художньо-творчої діяльності учнів основної школи передбачало врахування авторських підходів до процесу педагогічного моделювання підготовки фахівців мистецьких дисциплін, зокрема Л. Базильчука, С. Коновець, Г. Сотської, О. Стрілець тощо. Аналіз педагогічних моделей, розроблених цими авторами

показав, що вони відносяться до структурно-функціонального типу моделей, при цьому структурна подібність – це подібність моделі і досліджуваного процесу у статистиці, у внутрішній організації, у формах взаємозв'язку структурних компонентів; функціональна – подібність у динаміці, активності та результативності.

У ході моделювання підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до організації художньо-творчої діяльності учнів основної школи ми орієнтувалися на такі вимоги: модель повинна відображати цілісність процесу підготовки; відповідати реальним властивостям структурних елементів змодельованого об'єкту; мати відтворювальний характер, що уможливило її експериментальну перевірку. Отже, розроблена нами модель підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до організації художньо-творчої діяльності учнів основної школи характеризується цілісністю, динамічністю, структурні елементи мають власне функціональне призначення, взаємно впливають один на одного, перебувають у тісній взаємодії і спрямовані на досягнення задекларованої мети. Модель складається з взаємопов'язаних блоків: методологічно-цільового, організаційно-процесуального та оцінно-результативного.

Методологічно-цільовий блок моделі відображає запланований результат і рівень підготовки студентів до організації художньо-творчої діяльності учнів, який повинен бути досягнутий ними згідно із сучасним соціальним замовленням на вчителя образотворчого мистецтва як представника мистецько-педагогічної еліти, носія культури, активної, самостійної й відповідальної особистості, здатної до творчого самовиявлення та самореалізації у художньо-педагогічній діяльності. Підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва до організації художньо-творчої діяльності учнів здійснюється на засадах системного, компетентнісного, інтегративного, креативного та діяльнісного підходів.

Системний підхід забезпечує розгляд цієї підготовки як цілісну систему, яка має змістові, структурні й функціональні зв'язки, що дозволяє оцінити місце заданої системи як підсистеми у загальній системі художньо-професійної підготовки; вивчити процес формування готовності майбутніх учителів образотворчого мистецтва до організації художньо-творчої діяльності учнів як систему динамічних змін; створити систему з ефективнішим функціонуванням; впровадити одержані результати в практику.

Компетентнісний підхід, ідеї якого відображено у працях Н. Бібик, Е. Зеєра, А. Хуторського, В. Ягупова та інших, передбачає зміщення акцентів процесу підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва до організації художньо-творчої діяльності учнів: з накопичення студентами нормативно визначених знань, умінь та навичок на формування і розвитку в них здатностей до компетентного здійснення художньо-педагогічної діяльності, успішної самореалізації в умовах сучасного життя. Компетентнісний підхід змінює когнітивні акценти готовності студентів до означеної діяльності на компетентнісні, що забезпечує їхню здатність до творчої і продуктивної самореалізації у художньо-професійній діяльності.

Інтегративний підхід забезпечує концептуальні зв'язки між різними галузями знань, внутрішню їх взаємодію та взаємопроникнення. Це сприяє підсиленню інформаційного змісту, емоційному збагаченню сприйняття студентів завдяки отриманню додаткового матеріалу, що дає можливість з різних сторін пізнати певне явище, поняття, досягти цілісності знань.

Креативний підхід спрямований на формування творчої особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, розвиток його креативних здібностей, інтуїції, імпровізації, самостійності, активності, прагнення й здатності до рефлексії, прогнозування й передбачення у процесі художньо-педагогічної підготовки.

Діяльнісний підхід у процесі підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до організації художньо-творчої діяльності учнів ґрунтується на визнанні творчості як невід'ємної компоненти художньо-педагогічної діяльності, як основи, засобу і вирішальної умови підготовки студентів до означеної діяльності. Застосування діяльнісного підходу забезпечує залучення майбутніх учителів образотворчого мистецтва до різноманітних форм творчої художньо-педагогічної діяльності, завдяки чому проявляється їхня активність, як універсальний "інструмент" самореалізації художньо-творчого потенціалу.

Провідними принципами, на яких ґрунтується процес підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до організації художньо-творчої діяльності учнів ми визначаємо принципи: гуманізації, послідовності й систематичності навчання та зв'язку навчання з практикою.

Принцип гуманізації полягає в утвердженні студента як вищої соціальної цінності, забезпечує його особистісну свободу й надає можливості для максимальної реалізації художньо-творчого потенціалу.

Принцип систематичності і послідовності передбачає логічну побудову як змісту, так і всього процесу підготовки, у ході якого забезпечується процес засвоєння знань, формування умінь і навичок системно, у визначеному порядку, щоб кожний елемент навчальної системи був логічно пов'язаним з іншим, а нові знання спиралися на засвоєні раніше, тим самим створювали фундамент для засвоєння нових знань.

Ґрунтуючись на об'єктивних зв'язках між наукою (теорією) і життям (практикою), принцип зв'язку теорії з практикою передбачає необхідність підготовки студента до свідомого застосування

набутих теоретичних знань у самостійній педагогічній праці, зокрема у вирішенні проблеми організації художньо-творчої діяльності учнів основної школи.

На основі теоретичних засад відповідно до логіки нашого дослідження виділено структурні компоненти підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва до організації художньо-творчої діяльності учнів основної школи: психолого-педагогічний, фахово-методичний, естетико-культурологічний, художньо-творчий, де кожен з названих компонентів виконує спеціальні функції та впливає один на одного. Це забезпечує цілісність, системність, наступність, неперервність процесу підготовки студентів до означеної діяльності, єдність теорії та практики.

Наступним блоком моделі підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до організації художньо-творчої діяльності учнів визначено організаційно-процесуальний, який реалізується упродовж трьох етапів: мотиваційно-стимульовального творчо-професіоналізуючого та творчо-реалізуючого, кожен з яких має свій зміст, форми, методи художньо-педагогічної підготовки і спрямовується на формування готовності студентів до здійснення означеної діяльності.

Перший етап (мотиваційно-стимульовальний) спрямований на формування позитивної мотивації студентів до оволодіння професійними знаннями, вміннями, навичками та використання їх для організації художньо-творчої діяльності учнів, активізацію потреби майбутніх учителів образотворчого мистецтва у самостійній художньо-творчій діяльності. Змістом підготовки на першому етапі є забезпечення високої інформативності навчання, розширення пізнавальних можливостей студентів. Цьому сприяє педагогічно доцільне насичення змісту дисциплін гуманітарного і професійно-практичного напрямку підготовки художньо-творчою компонентою на основі між- та метапредметних інтеграційних зв'язків.

Другий етап (творчо-професіоналізуючий) ґрунтується на тому, що ефективність підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до організації художньо-творчої діяльності учнів основної школи забезпечується шляхом впровадження до фахових дисциплін змістових модулів елективного інтегрованого спецкурсу "Організація художньо-творчої діяльності учнів основної школи" та спецпрактикуму "Творчі художньо-педагогічні майстерні". Опанування зазначених спецкурсу та спецпрактикуму сприяє оволодінню студентами системою знань (психолого-педагогічних, художньо-педагогічних, фахово-методичних, естетико-культурологічних) та набуттю вмінь (організаторських, фахових та художньо-творчих спеціальних), необхідних для успішної організації художньо-творчої діяльності учнів основної школи на уроках образотворчого мистецтва.

Третій етап (творчо-реалізуючий) забезпечує реалізацію засвоєних студентами знань, умінь, навичок у процесі творчої художньо-педагогічної діяльності. Завдяки цьому етапу формується творчий досвід студентів, який набувається під час проходження пленерної та педагогічних практик, а також у позанавчальній діяльності (НДР, культурно-мистецька діяльність тощо).

Ефективність підготовки студентів упродовж визначених етапів забезпечується вибором форм, методів і прийомів навчання для організації педагогічної взаємодії усіх суб'єктів освітнього процесу, завдяки чому здійснюється співтворчість педагога і студента. Підготовка студентів відбувається у процесі колективних, групових та індивідуальних форм роботи, за допомогою традиційних (лекції, практичні, семінарські, самостійна робота, педагогічні і пленерна практики тощо); нетрадиційних (художньо-педагогічні завдання, тренінги, індивідуальні художньо-творчі завдання, віртуальні екскурсії, мультимедіа-презентації, проведення майстер-класів тощо), які забезпечують суб'єкт-суб'єкту взаємодію не лише викладача і студентів, але й студентів між собою.

Ефективність підготовки студентів відповідно до розробленої моделі забезпечується комплексом методів і прийомів: традиційних (вербальні, наочні, практичні тощо); інтерактивних (метод проєктів, метод творчих завдань, вправи-клазури, проблемні, діалогічні тощо); художньо-педагогічних (метод моделювання художньо-творчого процесу, метод художньо-педагогічної драматургії, метод художньої інтеграції тощо); художньо-творчих (імпровізація, творчі етюди, створення художніх образів).

Оцінно-результативний блок моделі професійної підготовки студентів до організації художньо-творчої діяльності учнів основної школи передбачає цілісність вимірювання готовності студентів до здійснення означеної діяльності відповідно до критеріїв (мотиваційного, когнітивного, праксеологічного, креативного) встановлених рівнів (творчий, продуктивний, репродуктивний, елементарний) та характеризує досягнуті зрушення відповідно до поставленої мети.

Отже, розроблена модель підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до організації художньо-творчої діяльності учнів основної школи є складною динамічною системою, структура якої інтегрує методологічно-цільовий (соціальне замовлення, мета, завдання, методологічні підходи і принципи підготовки), організаційно-процесуальний (зміст, форми і методи), оцінно-регулятивний (критерії та рівні готовності) блоки, відображає цілісний педагогічний процес художньо-педагогічної підготовки, реалізується поетапно, а результатом її впровадження є сформована готовність майбутніх учителів образотворчого мистецтва до організації художньо-творчої діяльності учнів основної школи.

Перспективи подальших розвідок полягають у розробці та обґрунтуванні технології підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до організації художньо-творчої діяльності учнів основної школи.

Використані джерела

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник: видання друге, доповнене й виправлене / С.У. Гончаренко. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 552 с.
2. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії: навч. посіб. / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, Інститут педагогіки і психології професійної освіти НАПН України, 1997. – 302 с.
3. Клаус Г. Кибернетика и философия / Георг Клаус [пер. с нем.]. – М.: Иностранная литература, 1963. – 531 с.
4. Маслов В. І. Моделювання у теоретичній і практичній діяльності в педагогіці / В. І. Маслов // Післядипломна освіта в Україні. – 2008. – № 1. – С. 3–9.
5. Мойсеюк Н. Є Педагогіка. Навчальний посібник. 3-є видання, доповнене / Н. Є. Мойсеюк. – К.: ВАТ "КДНК", 2001. – 608 с.
6. Штофф В. А. Моделирование и философия / В. А. Штофф. – М. – Л.: Наука, 1966. – 301 с.

Kuzmenko G.

MODEL OF TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF FINE ARTS FOR THE ORGANIZATION OF ARTISTIC AND CREATIVE ACTIVITIES FOR SECONDARY SCHOOL STUDENTS

The article specifies the essence of the concepts – "model" and "modeling"; it proves the didactic model of training future teachers of fine arts for the organization of artistic and creative activities for secondary school students. During the modeling process, we were guided by the following requirements: a model should reflect the integrity of the process of preparation; meet the real properties of the structural elements of the simulated object; have reproductive properties that make it possible to test it by experiment. The model consists of three interrelated parts: methodologically-based, organizational, procedural and evaluative-effective. The concept of model is characterized by integrity, dynamic of the structural elements that have their own functionality purposes, mutually influence each other, are in close cooperation and are aimed to achieve a set goal. The process of preparation of students is based on the following principles: humanization, consistency and systematic training, implementation of theory at practical skills. Based on the principle of the system, competence, integrative, creative and activity approach. The system approach provides a review of the training as an integrated system that makes contents, structural and functional connections. Competence approach involves shifting the training of future teachers of fine arts from the accumulation of regulatory defined knowledge and skills at forming abilities for successful self-fulfillment in modern life. Integrative approach provides connections between disciplines, their interaction and interpenetration. Creative approach aimed at fostering the creative person of the future teacher of fine arts, developing his or her creative abilities, intuition and activity. Activity approach based on recognition of art as an integral part of the artistic and educational activities, base and decisive terms of preparing students for artistic and creative activities of students. The introduction of the following model results in readiness of future teachers of fine arts for the organization of artistic and creative activities for students of the secondary school.

Key words: model, modeling, preparation of future teachers of fine arts.

Стаття надійшла до редакції 14.02.2016